

MARTA SPRANZI, *THE ART OF DIALECTIC BETWEEN
DIALOGUE AND RHETORIC. THE ARISTOTELIAN
TRADITION*, AMSTERDAM–PHILADELPHIA, JOHN
BENJAMINS PUBLISHING COMPANY 2011

MAGDALENA RYSZKA-KURCZAB

(Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków)

Książka Marty Spranzi to pasjonujące studium z historii myśli, poświęcone rekonstrukcji tradycji arystotelejskiej sztuki dialektycznej w okresie od IV wieku p.n.e. aż po współczesne reinterpretacje na gruncie teorii argumentacji. Przy czym nie wszystkie etapy tego „długiego trwania” zostały opisane z taką samą uwagą i wnikliwością. Zasadniczy trzon książki stanowi omówienie istotnych przemian w pojmowaniu dialektyki i jej funkcji, które do głosu doszły w okresie renesansu.

Za charakterystyczne dla renesansowych reinterpretacji dialektyki badaczka uznała trzy główne nurty – reprezentowane przez: *De inventione dialectica* Rudolfa Agricoli, komentarz do *Topik* Arystotelesa autorstwa Agostina Nifa (*Aristotelis Topik inventio*) oraz *De dialogo liber* Carla Sigonia. Dzieło Agricoli, skoncentrowane wokół pojęcia „inwencji dialektycznej”, to najbardziej charakterystyczny i zarazem najbardziej wpływowy tekst tak zwanego ruchu nowej dialektyki. Nowej, humanistycznie zorientowanej logiki, która za swą podstawę obrała nie – jak to było wcześniej – *Analityki* Arystotelesa, ale jego *Topiki*, wzbogacone dodatkowo o zagadnienia retoryczne, inspirowane koncepcjami Cyserona i Kwintyliana. Komentarz Nifa reprezentuje z kolei nurt renesansowej filozofii arystotelejskiej, uznawanej zwykle za opozycyjną wobec poglądów humanistycznych – krytycznych względem tradycji scholastycznej. Spranzi przekonuje, że koncepcje

Nifa w swym dążeniu do wskrzeszenia dialektyki z *Topik* Arystotelesa okazują się zaskakująco zbieżne z dążeniami samych humanistów. Natomiast traktat Sigonia to dzieło poświęcone dialogowi jako gatunkowi literackiemu. Sigonio przypominał filozoficzną proveniencję dialogu i uznał go za literacką reprezentację dialektycznej dysputy, takiej jak ją opisał Stagiryta, a więc służącej celom poznawczym i epistemologicznym, przypominającą elenktyczną metodę Sokratesa i dyskusje prowadzone w Akademii Platońskiej.

Zaproponowana w *The Art of Dialectic* analiza pozwala lepiej zrozumieć dalekosiężną i różnokształtną naturę renesansowego zainteresowania dialektyką. Umożliwia ona ponadto uchwycenie cechy wspólnej dla tych jakże zróżnicowanych nurtów – jest nią idea powrotu do tekstów i wartości starożytnych, z intencją zmodyfikowania scholastycznego dziedzictwa. Okazuje się więc, że niektórzy arystotelicy, jak właśnie Nifo, nie byli wcale tak obcy humanizmowi, pojmowanemu w szerokim metodologicznym sensie, jak zwykle skłonni jesteśmy mniemać. Oni również angażowali się w ponowne odkrywanie i studiowanie starożytnych – greckich i rzymskich – tekstów, w ich interpretację oraz asymilację koncepcji i wartości, które niesły. Książka Spranzi uzmysławia nam, jak tekst arystotelejskich *Topik*, wcześniej znany wyłącznie w przekładzie Boecjusza i sporadycznie komentowany, w XV i XVI wieku stał się głównym punktem odniesienia dla wysiłków przemyślenia na nowo relacji między logiką, epistemologią i retoryką. Formuła studium z zakresu historii myśli pozwala ponadto potraktować dialektyczną ideę, wyłożoną w *Topikach*, jako pewną otwartą i ewoluującą koncepcję. Tekst Arystotelesa staje się w takim ujęciu tekstem otwartym, który w długiej historii skomplikowanej recepcji – dzięki różnym, wciąż nowym interpretacjom – nieustannie nabiera nowych znaczeń. Spranzi udaje się pokazać, jak nasze współczesne próby odczytania traktatu Arystotelesa nie dają się oddzielić od wcześniejszych, pochodzących z różnych okresów, komentarzy do *Topik*.

Należy jednak zaznaczyć, że sposób, w jaki badaczka traktuje *Topiki* i ich tradycję, jest wynikiem przyjętego na wstępie założenia i ma ważne konsekwencje dla materii *The Art of Dialectic*. Autorkę interesuje przede wszystkim problematyka teorii dialektycznej (*dialectica docens*), w odróżnieniu od dialektycznej praktyki (*dialectica utens*), dlatego – w zgodzie z istniejącą, acz mogącą budzić kontrowersje, tradycją badawczą (np. Robin Smith, Paul Slomkowski) – przede wszystkim skupia swą uwagę na I i VIII

księdze *Topik*, marginalnie traktując arystotelejski opis samych *topoi* (księgi II–VII), służących dialektykowi za schematy tworzenia argumentów lub ich przesłanki. W konsekwencji Spranzi sięga po teksty, których autorzy teoretyzowali wątek powiązania wiedzy i dialogu, a własne koncepcje rozwijali w nawiązaniu do arystotelejskiej idei rozmowy służącej zdobywaniu wiedzy oraz rozumowania *in utramque partem*. Autorka pomija natomiast tradycję komentatorów i autorów systematyzujących *loci* oraz tych, którzy świadomie posługiwali się metodą dialektyczną, lecz myśli dialektycznej nie rozwijali w nawiązaniu do Arystotelesa. Na wnikliwe studium poświęcone ich dokonaniom musimy jeszcze poczekać.